

Antal Péter – Arany Ádám – Bolgár Bence – Gézsi András – Hajós Gergely
– Hullám Gábor – Millinghoffer András – Sárközy Péter

BIOINFORMATIKA LABORATÓRIUM: MOLEKULÁRIS MÉRÉSTECHNIKÁTÓL AZ ORVOSI DÖNTÉSTÁMOGATÁSIG

A bioinformatikai laboratórium jegyzetei (laborsillabuszai) a gyorsan fejlődő bioinformatika új kihívásai mentén haladnak, támaszkodva a Bioinformatika jegyzet megfelelő fejezeteiben található elméleti összefoglalókra és a virtuálislabor-koncepcióban kidolgozott eszközökre. Az első fejezet a biobankok és laboratóriumi információs rendszerek világát mutatja be. Ezt követően a genetikai méréstechnikák eszközeit foglalja össze két fejezet. A kísérlettervezést, különösen a többlépcsős és nagy mennyiségű, heterogén adat és tudás fúzióján alapuló kísérlettervezést mutatja be a következő fejezet. Az adatok hatékony megosztása és a nagy számításigény miatt egyre fontosabbá válnak az általánosan elérhető, közmű jellegű informatikai szolgáltatások, amelyek működését tekinti át a következő fejezet. A genetikai és génexpressziós adatok standard elemzését egy-egy fejezet ismerteti, amit egy rendszerbiológiai ihletésű többváltozós biomarker-elemzési módszertan bemutatása és egy Bayes-i oksági következtetési metodológia áttekintése követ. A biomarkerek felhasználását döntéstámogató rendszerek építése és adaptív döntéstámogató rendszerek létrehozása kapcsán is bemutatjuk egy-egy fejezetben. Az utolsó két sillabusz egy gyógyszerkutatási megközelítést és egy metagenomika elemzési munkafolyamatot foglal össze.

Kulcsszavak: biobankok, laboratóriumi információs rendszerek, genotipizálás, új generációs szekvenálási módszerek, kísérlettervezés, munkafolyamat-rendszerek, asszociációs elemzések, biomarker-elemzések, orvosi döntéstámogató rendszerek, gyógyszerkutató, metagenomika.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem és Semmelweis Egyetem

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Typotex Kiadó
2014

COPYRIGHT: © 2014–2019, Antal Péter, Arany Ádám, Bolgár Bence, Gézsi András, Hajós Gergely, Hullám Gábor, Millinghoffer András, Sárközy Péter, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Semmelweis Egyetem

Creative Commons NonCommercial-NoDerivs 3.0 (CC BY-NC-ND 3.0)

A szerző nevének feltüntetése mellett nem kereskedelmi céllal szabadon másolható, terjeszthető, megjelentethető és előadható, de nem módosítható.

Szakmai lektorok: Molnár Viktor, Antos András

ISBN 978 963 279 182 1

Készült a Typotex Kiadó gondozásában

Felelős vezető: Votisky Zsuzsa

Készült a TÁMOP-4.1.2/A/1-11/1-2011-0079 számú, „Konzorcium a biotechnológia aktív tanulásáért” című projekt keretében.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszochenytterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Tartalomjegyzék

1. Biobankok. Laboratóriumi információs rendszerek	7
1.1. Bevezetés	7
1.1.1. Biobankok	7
1.1.2. Laboratóriumi információs rendszerek	7
1.2. A LIMS-ek képességei	8
1.2.1. Alapvető funkciók	8
1.2.2. További funkciók	9
1.3. LIMS: esettanulmány	10
1.4. Ellenőrző kérdések	14
2. DNS rekombináns méréstechnológiák, zaj- és hibamodellek	15
3. Virtuális genotipizálási laboratóriumi segédlet	19
4. Kísérlettervezés: az alapoktól a tudásgazdag kiterjesztésekig	27
5. Bioinformatikai munkafolyamat-rendszerek	35
5.1. Adat és modell konstruálása	35
5.2. A BMLA-elemzést leíró fájl	35
5.3. Futtatást a HTCCondor rendszerben	37
5.4. Nyers futási eredmények aggregálása	38
5.5. Ellenőrző kérdések	40
6. Genetikai asszociációs vizsgálatok standard elemzése laborgyakorlat	41
6.1. Bevezetés	41
6.2. Hardy–Weinberg-egyenlőség vizsgálata	41
6.3. Standard asszociációs tesztek	42
6.4. Haplotípus-asszociáció vizsgálata	44
6.4.1. Kapcsoltság	44
6.4.2. Haplotípusblokkok meghatározása	46
6.4.3. Asszociációs tesztek	46
6.4.4. Permutációs tesztek	48

7. Génexpressziós adatok standard asszociációs elemzése	50
7.1. Bevezetés	50
7.1.1. Az adat	50
7.2. Az elemzéshez szükséges további csomagok	51
7.3. Az adatok letöltése	52
7.4. Minőségi ellenőrzések	53
7.5. Az adathalmaz szűrése	54
7.6. Differenciálisan expresszáló gének meghatározása	55
8. Bayes-i, rendszerszintű biomarker-elemzés	59
8.1. Bevezető	59
8.2. Emlékeztető kérdések	61
8.3. Feladatok	61
8.4. MBS poszteriorok utófeldolgozása és megjelenítése	62
8.4.1. Feltételes MBS poszteriorok megjelenítése a modell struktúrára vetítve	62
8.4.2. MBS és k-MBS poszteriorok megjelenítése részhalmazhálón	62
8.4.3. A relevanciafa	63
8.4.4. A relevancia-interakció	63
9. Heterogén biológiai adatok fúziós elemzése és értelmezése	68
10. Bayes-i oksági elemzés	79
10.1. Bevezetés	79
10.2. Emlékeztető kérdések	81
10.3. Feladatok	81
10.4. Feltételes MBG poszteriorok megjelenítése a modellstruktúrára vetítve	81
10.5. Páronkénti poszteriorok megjelenítése a modellstruktúrára vetítve	81
11. Tudásmérnöki technikák alkalmazása döntési hálónál	84
11.1. Bevezetés	84
11.2. Kérdések/Emlékeztetők	84
11.3. Tudásmérnöki technikák Bayes-hálókhoz	85
11.4. Feladatok	85
11.5. Bayes-háló-modellek szerkesztése	85
11.5.1. Új modell létrehozása	85
11.5.2. Létező modell megnyitása	86
11.5.3. Modellstruktúra szerkesztése	86
11.5.4. Csomópontok típusainak szerkesztése	86
11.5.5. Csomópontok csoportjainak szerkesztése	86
11.5.6. Csomópontok szerkesztése	87
11.5.7. Annotáció és magyarázatkeresés	91
11.6. Következtetés Bayes-hálókban	92
11.6.1. Evidenciák/döntések bevitele	93

11.6.2. Marginális eloszlások számítása	94
11.6.3. Következtetés érzékenységeinek vizsgálata	95
11.7. Strukturális információk megjelenítése	96
11.7.1. Élek megjelenítése	97
11.7.2. Húrgráf megjelenítése	98
11.7.3. Klikkfa megjelenítése	98
12. Döntéstámogató rendszerek tanulása	101
12.1. Bevezető	101
12.2. Kérdések/Emlékeztetők	101
12.3. Feladatok	101
12.4. Becslések torzítása	102
12.5. Paraméterek tanulása	103
12.5.1. Adatfájlok formátuma	103
12.5.2. Paraméterek beállítása adatfájl alapján	103
12.6. Modellkiértékelés adatfájl alapján	103
12.7. Struktúratanulás	104
13. Virtuális szűrés kernel-módszerekkel	108
13.1. Bevezetés	108
13.2. A referencia-vegyületelemkészítése	108
13.3. A kernelek elkészítése	110
13.4. Egy-osztályos prioritizálás	111
13.5. Kvantitatív struktúra-hatás összefüggés	111
13.6. Kérdések	113
14. Metagenomika	115
14.1. Bevezetés	115
14.2. Előfeldolgozás	115
14.3. Adatelemzés	119
14.3.1. Taxonómiai alapegységek meghatározása	119
14.3.2. Alfa-diverzitás	120
14.3.3. Béta-diverzitás	123
14.4. Ellenőrző kérdések	125